

atestate numai în izvoarele scrise, sau mărturiile unor călători străini care au trecut prin țara noastră, în epocile analizate.

S-ar fi putut oferi în această introducere și câteva noțiuni elementare de arhitectură și s-ar fi putut schița, în linii mari, ceea ce aduce nou arhitectura noastră în fiecare epocă constructivă.

Tot în introducere credem că n-ar fi fost lipsit de interes să se remarce efortul statului nostru pentru restaurarea și protejarea monumentelor istorice.

Am remarcat în general aspecte de principiu legate de lucrarea respectivă. S-ar mai putea spune că în partea a doua care abundă în date istorice, descrierea monumentelor cade pe planul doi sau este practic inexistentă, vezi de exemplu mănăstirea Radu Vodă sau mănăstirea Mărcuța, sau biserica Sf. Nicolae Andronești (jud. Dimbovița), biserica Popăuți din jud. Botoșani, ctitorie a lui Ștefan cel Mare și multe altele.

Lăsând la o parte întrebarea eronată a unor termeni (biserica romană în loc de romanică, piatră ecarisată în loc de fățuită), a jongleriei cu anumite noțiuni neasimilate cum sînt planul trilobat și treflat sau biserica hală cu trei nave, considerăm că baza părții a doua o constituie o informare superficială,

consultarea unor materiale vechi chiar în descrierea unor monumente mult cercetate și binecunoscute (exemplu Curtea Veche și Curtea Arsă din București, mănăstirile Tismana, Cozia etc.).

În susținerea observațiilor făcute considerăm necesar să dăm câteva exemple:

– Datarea bisericii Sf. Gheorghe Vechi în secolul XVI, este greșită, din vechiul lăcaș nu se mai păstrează nimic, fiind complet refăcut în secolul al XIX-lea.

– Biserica Slobozia, nu este o ctitorie a lui Leon Vodă, ci este o biserică ridicată în 1743 pe locul unei biserici de lemn, ctitorie a domnitorului respectiv.

– Actuala biserică Sf. Spiridon Vechi a fost înălțată de Constantin Mavrocordat, din vechea ctitorie a Floreștilor nemărirămînd nimic (decî secolul al XVIII-lea nu al XVII-lea).

– Despre interesantul monument care este biserica din Galda de Jos, scris greșit Galada, autorul nu amintește decît că are o valoroasă pictură, afirmînd că este din secolul al XVIII-lea (după ultimele cercetări ea este datată cel mai tîrziu în secolul al XVII-lea, avînd două straturi de pictură).

– Datarea bisericii parohiale Sf. Voievozi din Blaj, este greșită fiind vorba de 1737, nu 1770, iar pictura bisericii Sf. Împărați din

Tirgoviște nu datează din 1650, lăcașul fiind repictat în 1753. Biserica mănăstirii Strehăia a fost construită de Matei Basarab și nu pe la 1500, de boierii Craiovești.

– Biserica din orașul Ocna Sibiului, despre care se afirmă că a fost zidită de Mihai Viteazul, a fost ridicată cu ajutorul lui Constantin Brîncoveanu pe locul celei de lemn din vremea lui Mihai Viteazul.

– Biserica de lemn din Olănești este originală din satul lui Horea, dar nu a fost construită de acesta (în 1746 el avea cca 15 ani). Autorul s-a gîndit probabil la biserica de la Cizer lucrată de Horea.

În afară de cele semnalate mai sus apar greșeli de tipar de felul mănăstirea Bascovele din satul Ursoaicele în loc de Ursoaia, Slugerul Buzirca în loc de Buzinca, Firîș în loc de Finiș și altele, care făceau necesară o erată.

În încheiere credem că *Ghidul-atlas al monumentelor istorice* cu un alt titlu mai puțin angajant, poate constitui un ghid turistic util, dar că problema popularizării monumentelor istorice într-o lucrare de sinteză rămîne deschisă.

IOANA CRISTACHE-PANAIT și
arh. ADRIAN CORVĂTESCU

ȘEDINȚA TRIMESTRIALĂ A COMITETULUI NAȚIONAL ROMÂN ICOMOS

În ziua de 30 ianuarie a. c., a avut loc ședința Comitetului Național Român ICOMOS. La începutul acesteia, prof. arh. Richard Bordenache, președintele Comitetului, a prezentat principalele probleme discutate la adunarea generală ICOMOS de la Paris din noiembrie 1970: inventarierea bunurilor culturale, revizuirea legislației de protecție a acestora, strămutarea monumentelor cerută de obiectivele industriale moderne – soluție extremă. În cadrul acestei ședințe de la Paris a fost acceptată adeziunea României la ICOMOS.

Al doilea punct al ordinii de zi l-a constituit problema revistelor internaționale „Monumentum” și „Bulletin de l'ICOMOS”. S-a hotărît colaborarea la aceste două publicații cu studii asupra problemelor ridicate de restaurările din România și cu scurte informații privind activitatea românească pe linia restaurării monumentelor și cea a Comitetului Național ICOMOS.

Membrii Comitetului au dezbătut apoi posibilitatea organizării unui Colocviu Interna-

țional ICOMOS în România în 1973, pentru care urmează a se primi aprobarea forurilor centrale de partid și de stat. S-au discutat – de principiu – câteva probleme care ar putea constitui temele acestui Colocviu, pornindu-se de la mai multe propuneri. Prof. R. Bordenache, urmînd sugestiile prof. P. Gazzola, președintele ICOMOS, a propus ca temă restaurarea picturilor murale exterioare; arh. V. Bilciurescu, pornind de la unele studii deja existente a sugerat că tema ar putea fi conservarea siturilor urbane. Dacă s-ar alege o asemenea temă ar fi necesare fonduri suplimentare pentru studiul în vederea organizării Colocviului (pînă la viitoarea ședință a Comitetului va fi întocmit un deviz estimativ) dar aceasta ar avea avantajul prezentării unor probleme de mare actualitate.

În urma discuțiilor, s-a hotărît ca, în cazul în care Colocviul va avea loc, tema să fie formulată astfel: *Studii și cercetări privind conservarea și valorificarea centrelor istorice și a siturilor din mediul rural.*

Arh. Șt. Balș a prezentat Comitetului *Proiectul de activitate pentru anul 1971*. Aprobabil în linii mari, proiectul a fost îmbunătățit în urma discuțiilor. Membrii au subliniat lipsa unor sarcini concrete (V. Drăguț, Dana Constantinescu), necesitatea creării unor comisii de lucru pentru rezolvarea punctelor din program privind organizarea documentării, colaborarea cu diferitele foruri locale din județe, educarea publicului prin monumente (V. Drăguț). Aceste comisii urmează a se constitui la ședința din aprilie a Comitetului. În același context, E. Lăzărescu a susținut ideea sprijinirii diferitelor acțiuni locale de protecție a monumentelor și de educare a publicului, prin ele precum și necesitatea difuzării lor.

A fost de asemenea aprobat – în urma completării – Proiectul de statut al Comitetului Național Român ICOMOS, proiect inspirat de principalele deziderate ale Statutului general ICOMOS.

TEREZA SINIGALIA

COLOCVIUL PRIVIND CONSERVAREA MONUMENTELOR DE PIATRĂ

În zilele de 22–27 iunie 1970 a avut loc la Veneția un colocviu privind conservarea monumentelor din piatră, organizat sub egida UNESCO, în colaborare cu ICOMOS, ICOM și Centrul internațional de studii pentru conservarea și restaurarea bunurilor culturale.

Ședințele de lucru, foarte bine organizate, au fost ținute într-una din sălile Fundației Cini de pe insula San Giorgio Maggiore, situată în fața Pieței San Marco. Au participat numeroase personalități și specialiști în domeniul conservării monumentelor istorice, printre care René Sneyers, Harold Plenderleith, Castillo Negrete, G. de Angelis d'Ossat S. Z. Lewin, Giorgio Massari, Giorgio Torraca, Piero Gazzola, J. Pochon. Ședințele au fost prezidate de dl. R. Sneyers, secondat de dl. P. Gazzola, iar referatele au fost, în majoritate, deosebit de interesante.

Delegația noastră a întocmit un referat care va fi inclus în materialul final al lucrărilor Colocviului, deoarece nu a mai putut fi înscris pe ordinea de zi, datorită întîrzierii cu care am sosit la Veneția. Un exemplar

din referat a fost înaintat și domnului P. Gazzola, președintele ICOMOS.

Lucrările Colocviului s-au desfășurat într-o atmosferă plină de colegialitate și, în urma contactelor stabilite cu diferiți specialiști și a discuțiilor purtate într-o serie de probleme care ne interesau, considerăm că participarea la această reuniune a fost extrem de utilă pentru noi și că este de dorit ca delegații români să participe în mod regulat la viitoarele consfătuiri.

Din referatele Colocviului și din concluziile adoptate în ultima ședință a reieșit necesitatea unei colaborări strînse între arhitecții restauratori, ingineri și specialiștii de laborator, precum și cea a adoptării unei metodologii noi în domeniul conservării monumentelor și în special a celor construite în piatră.

Vom prezenta în rezumat patru dintre rapoartele de bază și, integral, propunerile de concluzii adoptate în cadrul Colocviului.

Domnul P. Gazzola (Italia), președintele ICOMOS, a prezentat referatul cu titlul *Pro-*

blema conservării monumentelor de piatră așa cum se prezintă actualmente pe plan internațional.

La începutul referatului, autorul prezintă stadiul actual al problemei. Sînt enumerate astfel inițiativele UNESCO, ICOMOS și ICOM în această privință, reuniunile ce s-au ținut în acest scop și concluziile care s-au desprins de fiecare dată. (Reuniunile Comitetului internațional ICOM – Copenhaga 1959; Barcelona 1961; Leningrad 1963; Conferința I.I.C. – Roma 1961; Colocviile ICOMOS – Bruxelles 1966 și 1967, cînd s-a constituit un comitet pentru studiul alterării pietrei, prezidat de R. Sneyers; al treilea colocviu ICOMOS, organizat în colaborare cu Centrul de la Roma și ICOM, ținut la Bruxelles în 1968). La conferințele de la Torun (Polonia) din 1966, de la New-Delhi din același an și de la Bologna din 1968, s-au făcut o serie de recomandări pentru continuarea cercetărilor, recunoscîndu-se că nu se pot trage concluzii definitive, privind conservarea pietrei și a monumentelor din piatră.

În legătură cu inițiativele luate pe plan internațional, o serie de țări ca Belgia, Olanda, Anglia, Italia, Franța, Polonia etc. au luat unele măsuri pe plan național. Astfel, în Italia a luat ființă Consiglio nazionale delle ricerche, cu sediul în vila Farnesina din Roma, sub conducerea lui G. Massari; de asemenea, a fost constituit un comitet internațional pentru salvarea Veneției.

În Spania, s-a organizat la Madrid, în 1965, o reuniune de către Instituto de conservación y restauración de obras de arte, arqueología y etnología de la Dirección general de beaux-arts d'España, privind „Alterarea materialelor pietroase folosite la monumente”.

Făcând un fel de bilanț al situației actuale, s-a constatat că astăzi „sînt destul de bine cunoscute cauzele degradării pietrei”, dar că metodele de însănătoșire a pietrei sînt încă incerte și este necesar să fie aprofundate.

Trebuie aprofundat la maximum studiul mecanismelor degradării și trebuie strîns materialul informativ pentru a putea fi consultat, ceea ce va permite adoptarea cît mai curînd a unei linii de conduită privind operațiile necesare.

„De asemenea, trebuie continuată fără încetare lupta împotriva poluării aerului și a apei. Am fi tentați să recunoaștem că orice tratament (cu condiția ca el să nu fie făcut pe opere de artă autentice) este pozitiv, dacă este aplicat cu ajutorul documentației necesare și este urmat de operații de întreținere și de inspecție regulată. Sînt totuși unele procedee de conservare care pot fi aplicate fără a recurge la tratamente chimice, la mutări sau la acoperiri; este vorba de protecția temporară sau sezonieră contra agenților atmosferici și de curățarea superficială cu ajutorul unor tehnici potrivite.

Un ultim principiu ce trebuie respectat este acela al îngrijirii monumentelor aflate în bună stare, precum și al supravegherii lor (inspecțiile periodice sînt deci indispensabile).

Mai trebuie subliniată – și acesta este un lucru destul de neglijat – necesitatea de a conserva, pe măsura posibilului, substanța originală și aspectul estetic al monumentelor conform principiului Cartei de la Veneția, impunîndu-se în consecință un studiu al aspectului filozofic al acestei probleme.

Una dintre metodele practicate în momentul de față pentru asanarea structurilor de zidărie atacate de diferite boli ale pietrei și de umiditate în general constă în a înlocui pur și simplu părțile bolnave cu materiale noi. Acest lucru nu trebuie acceptat cu ușurință, deoarece compromite autenticitatea structurii. Știința va trebui să permită asigurarea unor măsuri de asanare fără a obliga înlocuirea lor; aceasta se referă numai la structurile fără caracter artistic, dar care au totuși valoare istorică.

Pentru structurile avînd un caracter artistic, problema este mai delicată și mai gravă, iar soluția substituirii nu trebuie adoptată decît în extremis, ca un remediu pe care condițiile îl impun formal. Încă o problemă care frămîntă pe arhitectul restaurator, responsabil al protejării operei de artă în sine și al locului cu valoare culturală, este următoarea: poate să decidă să scoată un element artistic al monumentului pentru a-l transporta într-un loc protejat sau în muzeu cu scopul de a-i opri degradarea?

Și aici ne găsim în fața unei probleme filozofice: are oare omul dreptul să se atîngă de un ansamblu care a obținut în timp unitatea unei opere de artă? Orice alterare, orice desmembrare nu trebuie să fie în mod logic condamnată?

Acestui punct de vedere teoretic noi îi opunem o viziune practică, prin care se împiedică pierderea ireparabilă a unui element al monumentului, care se constituie ca operă de artă mai mult sau mai puțin împlinită.

În unele cazuri particulare, deci, noi nu putem decît să admitem necesitatea de a scăpa de la ruină o parte a monumentului, pe care să o punem la adăpost. Rezultă o mutilare, care ne constrînge la a ne asuma o mare responsabilitate, căci dacă această mutilare poate fi suportată în unele cazuri de monument fără ca valoarea sa expresivă să fie cu mult micșorată, ea se dovedește uneori cu totul inacceptabilă.

Trebuie atunci concepută înlocuirea elementului scos printr-un element nou? În această privință părerile diferă, fără ca pînă în prezent să poată fi găsită o soluție acceptabilă: mulaj? copie datată, din același material? operă de artă modernă, semnată și datată?

Soluțiile adoptate pînă acum nu sînt decît compromisuri tranzitorii și este necesar ca specialiștii în domeniul fizicii, al chimiei și al biologiei să elaboreze cît mai curînd o metodologie capabilă să garanteze o consolidare în măsură să sfideze timpul. Numai astfel problema va fi rezolvată din punct de vedere filozofic pentru a se putea conserva monumentelor substanța lor autentică și aspectul estetic original”.

DI. Piero Gazzola propune în încheiere, ca UNESCO să adreseze o recomandare tuturor statelor membre pentru ca guvernele lor să ia cunoștință de gravitatea acestui rău care amenință patrimoniul cultural și de greaua responsabilitate care le revine în această privință, fiind necesar să se ia măsuri imediate spre a se remedia o stare de lucruri pentru care generațiile viitoare nu ne vor ierta. În această privință trebuie, înainte de toate, să se facă eforturi pentru ameliorarea situației intolerabile în care se află administrația și personalul căroră le este încredințată conservarea patrimoniului cultural.

Următoarea conferință generală UNESCO, care va reuni la Paris personalități de seamă din toate statele membre, va oferi ocazia de a pune și această problemă și de a o studia sub toate aspectele.

Domnul René Sneyers (Belgia) a prezentat referatul intitulat *Organizarea cooperării științifice în favoarea monumentelor de piatră care au suferit alterări; rolul specialistului de laborator*.

La început este arătată dificultatea ridicată de problema conservării pietrei și în special a elementelor sculptate, apoi a ruinelor arheologice care, scoase la iveală în urma săpăturilor și în contact cu aerul, se distrug în scurt timp.

Acțiunea fumului asupra pietrei de calcar este cunoscută și, cu toate eforturile făcute în special în Anglia, în ultimul secol nu s-a adus nici o ameliorare. Sînt citate opiniile lui R. I. Schaffer, eminent specialist englez, după care ideea de a ameliora durabilitatea unui monument prin aplicarea unui tratament de suprafață trebuie considerată, în general, ca nesănătoasă și de nesuștinut. Numai spălarea cu apă acolo

unde ploaia nu este suficientă este, după părerea sa, tratamentul ce trebuie reținut. Un alt specialist englez, C. Camerman, adoptă aceeași atitudine și consideră că *siliconii* par să fie actualmente produsul care ar oferi mai multe avantaje. Domnul Sneyers consideră că problema este dificilă, că trebuie acționat cu prudență și că nu poate fi rezolvată fără a pune în mișcare mijloace importante.

Evoluția studiului materialelor din piatră

Comitetul ICOM pentru laboratoare și muzee, în colaborare cu Centrul de la Roma, întreprinde studiul alterării și al tratamentului de conservare al pietrei de calcar, al gresiei și al cărămizilor. Studiul s-a bazat pe anchete internaționale, care au dat informații asupra unor numeroase lucrări. Rezultatele acestor anchete au fost comunicate la Barcelona în 1961 și la Leningrad în 1963. S-a tras concluzia că este foarte greu să se judece rezultatele obținute din cauza unui control imprecis și a timpului scurt, neoferindu-se martori simultani de comparație. În urma acestor anchete s-a hotărît publicarea unor materiale de bază, ca cele ale lui G. Massari, T. Stanbulov, J. R. J. von Aspren de Boer, H. Hueck, S. Z. Lewin.

Au mai existat discuții în problema conservării pietrei la Madrid, în 1965, și la Torun, în 1966, unde importantul raport al lui Wiesław Domasłowsky a provocat adoptarea unei propuneri care a răsturnat în general opiniile admise pînă atunci: se recomandă să se aplice metoda pietrificării cu ajutorul rășinei *epoxi* la monumentele cele mai deteriorate, unde nici un alt tratament nu mai putea da rezultate.

În concluziile Colocviului de la Bruxelles din 1968 a fost subliniată importanța colaborării dintre arhitecții conservatori de monumente și specialiștii din diverse tehnici de conservare și s-a propus constituirea unei Comisii a pietrei, compusă din 7 specialiști și din cite 1 delegat al ICOMOS, ICOM și Centrului de la Roma. Comisia urma să facă un raport privind problemele principale legate de protecția și consolidarea pietrei și ea activa prin grupuri de lucru specializate. Metodele preconizate urmează să fie aplicate ca experiment la conservarea templului din Barobudur (Indonezia).

Domnul Sneyers arată că cercetarea în domeniul materialelor pietroase și a monumentelor istorice în special este foarte dispersată. Trebuie să se studieze atît piatră, cît și pămîntul ars, lianții hidraulici, materialele sintetice, sticla, solul etc., iar experimentele nu sînt transmisibile de la o aplicație la alta fără unele adaptări la noile condiții. Evoluția metodelor de tratament trebuie să fie lentă și prudentă.

Etapele cercetării sînt:

1. Informarea, care constituie baza de plecare a cercetării (materiale și procedee de lucru vechi și noi, metode de analiză și control, echipamentul necesar, problemele de rezolvat).

2. Programul de cercetări (scopul și urgența).

3. Executarea cercetării. Cercetarea de laborator trebuie să fie completată cu încercări executate pe construcții expuse în temperiilor, la care să se facă un control periodic al evoluției. Controlul nu va fi numai vizual, ci însoțit și de unele măsură-

tori, exact cum se procedează într-un laborator.

4. Aplicarea rezultatelor cercetării. Studiile de laborator și probele în stadiile de încercare se completează cu aplicații asupra unor monumente, în colaborare cu practicienii, pentru a se stabili „cadru unei bune practici”. Valoarea procedurii este definitiv recunoscută după o verificare de zece ani.

Materialele studiate sînt:

a) *Piatra naturală*, asupra căreia se vor încerca experimente și metode noi de cercetare cu ultrasunete și raze X. De asemenea, se va începe analiza mecanismului privind rezistența la îngheț-dezghet și procesul de deteriorare al pietrei cauzat de agenții atmosferici. În tratamentul „bolii pietrei” de calcar, spălarea cu apă oferă o soluție interesantă.

b) *Lianții hidraulici*. Se recomandă verificarea adaosului de emulsii sintetice în mortarele care se utilizează la monumentele istorice.

Materialele de protecție oferite de industrie trebuie supuse unor probe.

Mijloace de cercetare:

Pînă în prezent, instituții de stat sau particulare realizează o serie de cercetări și observații. Se propune instituirea unui centru de cercetare pentru protecția monumentelor istorice care să aibă ca scop:

1. Adunarea sistematică a tuturor materialelor și a documentației științifice privind protecția monumentelor istorice.

2. Executarea cercetării științifice și tehnice privind protecția materialelor de construcție din monumentele istorice.

3. Aplicarea și controlul mijloacelor preconizate de cercetări.

4. Difuzarea rezultatelor.

5. Luarea tuturor măsurilor tehnice și didactice pentru a favoriza progresul în ceea ce privește protecția monumentelor istorice.

Pentru realizarea acestor obiective, instituția centrală trebuie:

a) Să constituie grupurile de cercetare.

b) Să acorde subsidii organismelor existente sau persoanelor care studiază.

c) Să însărcineze persoane fizice sau morale să facă cercetări pe contul lor.

d) Să colaboreze cu toate instituțiile naționale și internaționale.

e) Să organizeze congrese, colocvii și expoziții.

f) Să uzeze de toate mijloacele sale de informare și propagandă și de colaborarea cu publicațiile altor instituții.

Sînt enumerate apoi organele de conducere științifică și tehnică ale centrului:

– Consiliul general (arhitecți, ingineri, antreprenori) cu un președinte.

– Comitetul de direcție.

Serviciile centrului, puse sub îndrumarea unui director, se compun din:

– Serviciul de cercetare.

– Serviciul de documentare (care are o mare importanță, dispunînd de tot materialul de informare necesar).

Concluzii și propuneri:

„Evoluția lentă a lucrărilor se datorează nu numai dificultăților intrinsece ale problemelor ce sînt de rezolvat, dar mai ales numărului destul de redus al cercetătorilor care se consacră total acestor probleme.

Trebuie înaintea de toate accentuată regruparea și difuzarea literaturii științifice și tehnice.

Pentru ca studiile de tratamente executate în lume să fie comparabile și utile, trebuie normate metodele de cercetare, de analiză, testele materialelor sănătoase, alterate și tratate.

Ancheta este o sursă de informare, căreia trebuie să-i fructificăm lucrările valabile, cu completări de anchetă după 2, 5 și 10 ani.

Lucrările selecționate pentru anchetă ar trebui să fie realizate și controlate de un singur și același expert.

Ar fi interesant și profitabil ca în centrul regional de experimentare să se facă cercetări și tratamente controlate asupra unor construcții obișnuite.

Să se creeze un buget de cercetări pentru laboratoare specializate.”

În concluzie, dl. Sneyers arată că ne rămîne enorm de făcut și că în așteptarea punerii la punct a lucrărilor fundamentale trebuie evitate extravaganțele tehnice, care folosesc monumentele ca pe niște cobai.

Calitatea lucrărilor este o condiție indispensabilă, pe care o impune salvarea acestor mărturii ale trecutului.

Domnul S. Lewin, profesor de chimie la Universitatea din New York a ținut un referat cu titlul *O nouă metodă pentru conservarea obiectelor din calcar și marmură*.

Reluînd metoda expusă la conferința de la Bruxelles din 1966, asupra degradării pietrei, autorul prezintă pe scurt principiile teoretice ale procesului de consolidare a pietrei cu hidroxid de bariu, precum și procedeele tehnice de realizare. (Detaliile experimentale vor fi publicate într-o revistă de specialitate).

Damian G. de Angelis D'Ossat, profesor la Facultatea de arhitectură a Universității din Roma a ținut referatul intitulat *Rolul arhitectului conservator în cooperarea științifică pentru protecția și conservarea monumentelor construite din piatră*.

Autorul arată, în introducere, că arhitectului îi incumbă sarcina de a veghea asupra monumentelor și de a le face înțelese. Însă această sarcină nu constă numai în faptul de a le aprecia și a difuza mesajul edificiilor și al ansamblurilor arhitecturale; el este acela care le urmărește în evoluția, în transformările lor și în procesul de restaurare, mai ales cînd aceste lucrări se caracterizează, pe plan artistic și tehnic, prin amploarea și îndrăzneala lor.

Carta de la Veneția, aprobată în 1964 la cel de-al doilea Congres internațional al arhitecților și tehnicienilor de monumente istorice, constituie baza la care el trebuie să se raporteze mereu.

Sarcina arhitectului conservator de monumente, este asemănătoare cu aceea a unui judecător; pornind de la cadrul arhitectural ce îl constituie Carta de la Veneția, el decide intervențiile necesare nu numai în funcție de necesități, ci și de natura fiecărui monument, pentru a juca la sfîrșit rolul criticului verificînd rezultatele obținute și experiențele încercate în fiecare caz.

Arhitectul poate fi comparat mai mult cu un clinician decît cu un specialist al unei științe pure și se poate spune că diferitele sarcini pe care i le impun lucrările de restaurare se pot grupa în mai multe faze succesive:

a) Stabilirea „fișei medicale” a monumentului.

b) Analiza exhaustivă a cauzelor deteriorărilor suferite de monument; cu ajuto-

rul altor specialiști va stabili cu exactitate „diagnosticul” alterărilor și al degradărilor.

c) Studiul intervențiilor posibile și al tratamentului ales, care să nu știrbească cu nimic caracterul esențial al monumentului, să nu-i desfigureze aspectul exterior și să nu-i contrazică valoarea spirituală pe care o reprezintă.

d) Aplicarea „terapeuticilor” propriu-zise, care constă în administrarea tratamentului prescris, potrivit indicațiilor date de specialiști. Arhitectul va supraveghea atent monumentul pe tot timpul operațiilor de intervenție.

e) Trebuie să ia în sfîrșit în considerare, cu mare grijă, caracterul funcțional al monumentului și modul de viață cel mai indicat pentru el în cadrul său tradițional. Monumentul nu trebuie abandonat unei vieți lipsite de sens, ci trebuie să i se găsească o folosință apropiată menirii lui, integrării lui cît mai armonios posibil în cadrul existent.

Pentru toate acestea arhitectul poate fi artizanul care să asigure monumentului o „bătrînețe” plină de demnitate.

Considerațiunile de mai sus se referă la toate monumentele și mai ales la cele construite din piatră.

Arhitectul și problemele pe care le pune conservarea pietrei

Autorul arată că rezultatele obținute pînă acum de oamenii de știință, metodele empirice și produsele vîndute în comerț privind conservarea pietrei și a altor materiale, sînt cu totul nesatisfăcătoare. Organismul central, care să permită repartizarea rațională a lucrărilor de cercetare și experiment, rămîne încă să fie găsit. Observă apoi că, laboratoarele actuale dispun în această privință de mijloace și aparataj special nesatisfăcător.

În plus, nu trebuie să fim repede entuziasmați de noile produse „miracol” ce se descoperă; arhitecții au datoria de a studia mult mai serios această problemă. Arhitecții trebuie să aibă în privința conservării monumentelor un țel comun; chiar cînd este vorba de restaurarea vechilor paramente sau de înlocuirea pietrelor, să salvgardeze autenticitatea monumentului și să limiteze atît cît e posibil înlocuirile și adăugirile. Arhitectul are tendința de a vedea în piatră – pe lingă funcțiunea esențială de suport – toate calitățile pe care le posedă și pe care poate alți specialiști le neglijează, indiferent dacă paramentul este lipsit de decorații sau profile.

Conservarea pietrei

Autorul consideră că și în domeniul picturii există concepția că patina trebuie păstrată cu strictețe.

Pentru conservarea patinei monumentelor și în special a celor construite din piatră, el nu este de părere că nu trebuie să se intervină în nici un fel la fațadele unui monument; aceste intervenții trebuie însă să se limiteze la curățarea profilelor și la lucrări manuale obișnuite, realizate cu ajutorul sculelor tradiționale.

Consolidarea – obiectiv principal

Dat fiind că arhitectul privește lucrările de conservare din punct de vedere al efectelor vizuale și al repercusiunilor estetice, chiar problemele mai puțin complexe imbracă un interes special pentru el, care face efortul de a salva autenticitatea pe care materialele originale – și numai ele – o conferă unui monument.

În această privință, se arată că lucrările de consolidare nu trebuie să modifice aspectul superficial al blocurilor de piatră, așa cum s-a întâmplat adesea din păcate, prin consolidarea pietrei cu substanțe care i-au schimbat aspectul.

Caracterul excepțional și limitat al înlocuirilor

Autorul consideră că la un monument pot fi înlocuite numai unele pietre complet degradate care îl desfigurează. O problemă particulară o reprezintă sculpturile exterioare. Când acestea sau pietrele decorate sînt într-un stadiu de degradare avansat și nu mai pot fi consolidate sau protejate pe loc, trebuie scoase și depozitate în locuri ferite sau în muzee. Pentru înlocuirea lor, autorul propune două soluții: copii de bună calitate sau opere de sculptură contemporană.

Restaurarea paramentelor de piatră

Reînlocuirile pietrei restaurate trebuie să împacă două exigențe care par contradictorii: pe de o parte trebuie să arate care sînt pietrele nou inserate, pentru a le distinge clar de cele vechi, pe de altă parte trebuie evitată adoptarea unor soluții și a unor elemente discordante care riscă să deformeze imaginea de ansamblu a monumentului. Cîteva metode permit semnalarea acțiunii restauratorului.

1. Marcarea întregii suprafețe noi rezultată din restaurare.

2. Marcarea conturului inserției efectuate.

3. Combinarea celor două metode.

Autorul oferă apoi o serie de soluții de marcarea, arătînd avantajele și dezavantajele pentru fiecare din cele trei ipoteze.

În ceea ce privește elementele de piatră decorate sau profilate trebuie, înainte de toate, să se evite adăugarea de piese noi. Se pot insera pietre vechi detașate, care pot servi ca reper dacă au elemente caracteristice (cornișe, pilaștri, bolțari de arce etc.), care se vor pune în locurile pe care le-au ocupat la origine.

Vocația pe care trebuie să o aibă arhitectul restaurator și sarcina precisă pe care trebuie să o îndeplinească, vor fi traduse prin conservarea cît mai exactă a autenticității și vieții monumentului.

Colocviul organizat de UNESCO, în cooperare cu guvernul italian, la Veneția, de la 22 la 27 iunie, asupra conservării monumentelor clădite în piatră formulează la terminarea lucrărilor sale următoarele sugestii și concluzii:

1. Problema conservării monumentelor de piatră se pune în toate țările cu o acuitate particulară. La ora actuală, amenințări de o gravitate excepțională încep să compromită peste tot supraviețuirea tuturor elementelor patrimoniului cultural imobiliar.

2. Pentru a preîntîmpina aceste pericole, se impune recurgerea la o metodologie nouă în vederea elaborării de tehnici și mijloace susceptibile de a întări protecția patrimoniului cultural universal. Această metodologie trebuie să aibă aspecte științifice, tehnice și artistice interdependente. Ea trebuie să se bazeze în special pe minuțioase analize fizice, chimice, petrografice și microbiologice, astfel încît specialiștii de laborator să-și unească eforturile cu cele ale arhitecților și inginerilor — cărora le revenea în trecut sarcina îngrijirii monumentelor — pentru a cerceta cauzele alterării pietrei și a le remedia.

3. *Pe plan național*, numeroase țări printre care Belgia, Spania, Franța, Italia, Olanda, Polonia, Regatul Unit etc., au luat măsuri eficiente în scopul de a face față problemelor privitoare la conservarea monumentelor și materialelor de construcție. Cauzele degradării lor au fost cercetate activ; sînt în curs de a fi elaborate și puse în mod util în aplicare metode de asanare și remedii pozitive.

4. La ora actuală este vorba de a face să beneficieze toate țările de aceste rezultate și de a stimula eforturile în vederea găsirii de soluții pentru numeroasele cazuri pe care le prezintă protecția tuturor elementelor patrimoniului cultural imobiliar.

5. *Pe plan internațional*, Consiliul Internațional al Muzeelor (ICOM), Centrul internațional de la Roma pentru studiul conservării și restaurării bunurilor culturale și Consiliul Internațional al monumentelor istorice (ICOMOS) sînt conștiente de amploarea sarcinii ce o au de îndeplinit. De mai mulți ani, ei s-au pus de acord în vederea regroupării specialiștilor, cu scopul de a orienta cercetările către acțiunea interdisciplinară pe care o impune complexitatea problemelor. Ei au ajuns să identifice un anumit număr de probleme care se pun pentru salvarea monumentelor degradate și să aprofundeze cunoștințele asupra alterării și conservării materialelor.

6. Bazîndu-se pe aceste rezultate încurajatoare, ar fi de dorit ca, cooperarea între cele trei organizații internaționale să continue și să se intensifice, cu participarea tuturor specialiștilor interesați în conservarea patrimoniului cultural imobiliar.

7. UNESCO va trebui să aducă, de asemenea, contribuția sa, care ar putea servi ca bază în acțiunea operațională pe care o întreprinde în serviciul numeroaselor țări și la acțiunea normativă pe care o desfășoară pentru reglementarea pe plan internațional a problemelor care se pun comunității mondiale.

8. Pentru a cunoaște situația așa cum se prezintă astăzi pare util să se facă un fel de bilanț:

a) cauzele accidentale ale degradării monumentelor sînt acum foarte binecunoscute;

b) există divergențe în ceea ce privește importanța diferiților factori relativ la cauzele naturale ale acestei degradări;

c) se consideră, în principiu, că unele maladii ale pietrei sînt adesea datorate poluării atmosferei și acțiunii apelor;

d) există de asemenea o oarecare concordanță de opinii asupra simptomatologiei și localizării maladiei pietrei;

e) este pe punctul de a se realiza un acord referitor la studiul agenților capabili să modifice în mod oportun cursul maladiei;

f) se cunosc multe lucruri asupra studiului variațiilor sezoniere și al efectului lor asupra cauzelor maladiilor.

9. Din contra, metodele de asanare sînt încă nesigure și este necesar să fie aprofundate. În mare, există patru metode: a) metoda care vizează izolarea pietrei sau obiectului de mediu agresiv; b) spălarea; c) impregnarea; d) înlocuirea pietrei.

Ar fi deci cu deosebire urgent să se ajungă la perfecționarea cercetărilor și a încercărilor vizînd verificarea valorii efective din toate punctele de vedere a fiecăreia dintre aceste metode.

Fără a ne lăsa descurajați din cauza dificultăților sarcinii întreprinse, trebuie continuat

cu încredere drumul început, bazîndu-ne pe validitatea importanței muncii deja executate.

10. Mai ales va trebui să se aprofundeze studiul mecanismelor de degradare la fiecare caz în parte. În această privință ar fi util să se culeagă informații sigure în scopul de a se pune la punct un sistem de interpretare care să permită o luare de poziție rapidă în ceea ce privește operațiunile de îndeplinit.

Deși alterarea pietrei este un rău ireversibil, ca toate procesele naturale, ea progresaază cu viteze variabile.

11. Luptei contra poluării aerului și a apelor trebuie să i se acorde prioritate și să fie dusă fără întrerupere. Se impune un studiu metodic al experiențelor trecute, completat printr-o documentație precisă asupra metodologiei aplicate, al inspecțiilor efectuate și a eventualelor operații de întreținere.

12. Există cîteva procedee de conservare care nu recurg la tratamente chimice, la înlocuiri sau la acoperiri, ci la curățirea suprafețelor cu ajutorul unor tehnici adecvate.

Un ultim principiu asupra căruia trebuie să se atragă atenția celor ce răspund de conservarea monumentelor vizează grija care trebuie purtată monumentelor care sînt încă în bună stare și supravegherea lor; inspecțiile periodice sînt deci indispensabile.

13. Făcînd turul de orizont al temelor propuse pe ordinea de zi, participanții la Colocviu și-au îndreptat atenția în special asupra următoarelor puncte:

1. *Rolul specialistului de laborator în organizarea cooperării științifice în favoarea monumentelor de piatră care au suferit degraderi.*

14. În acțiunea care se desfășoară în favoarea monumentelor, atît pe plan internațional, național cît și particular, este oare bine utilizat specialistul de laborator?

Prin anii 1920, pionieri ca A. Kieslinger, R. I. Schaffer, C. Camerman au efectuat primele studii asupra alterării materialului din clădiri și au stabilit relații de cauză și efect pornind de la măsurători în laborator și de la observații efectuate pe obiect.

15. În 1959, Comitetul ICOM pentru laboratoare și Centrul de la Roma au întreprins studiul alterării și al tratamentului pietrelor calcaroase, al gresiilor și cărămizilor, pe cale de anchetă internațională. Ancheta a făcut să fie cunoscute numeroase lucrări, dar informațiile pe care ea le furnizează, deși sînt interesante, nu sînt comparabile și sînt lipsite de control în timp.

16. Ancheta ca metodă ne dezvăluie că este dificil de a judeca rezultatele tratamentelor cu ajutorul metodelor de control imprecise, prea diverse, aplicate în timpul unei perioade prea scurte, fără controlul evoluției, fără martori pentru o comparație simultană.

17. Această cale s-a dovedit inutilă de urmat și, în 1966, sub impulsul unui nou partener, ICOMOS, au fost organizate colocvii la Bruxelles în 1966, 1967, și 1968, la care arhitecți, ingineri, petrografi, bacteriologi și chimiști și-au asociat experiența pentru a situa problema, pornind de la o expunere sumară a principalilor factori ai alterării, a metodelor de clasificare a pietrelor, a măsurării proprietăților pietrei și a cîtorva metode de tratament.

18. S-a urmărit apoi să se stabilească o metodologie de studiu asupra prezervării și consolidării pietrei, creînd un limbaj comun care să permită confruntarea rezultatelor multiplelor lucrări realizate în lume. Această

standardizare a metodelor de examinare, de analiză și de control a pieselor sănătoase, alterate și tratate, trebuie să ia în considerație următoarele aspecte: mediul arhitectural, mediul climatologic, petrografic, fizico-mecanic și higrotermic, aspectul chimic, biologic și îmbătrânirea.

19. Încetinirile în evoluția lucrărilor se datoresc nu numai problemelor dificil de rezolvat, dar mai ales limitării numărului de cercetători care să se consacre exclusiv acestor probleme.

Dacă este dificil să se întrevadă posibilitatea de a se crea un centru de cercetări pentru protejarea monumentelor istorice, nu este imposibil să se furnizeze Centrului internațional de la Roma mijloacele care-i lipsesc și a căror absență îi paralizează acțiunile.

a) Înainte de toate trebuie să se accelereze regruparea și difuzarea literaturii științifice și tehnice.

b) Pentru ca studiile și tratamentele executate în lume să fie utile și comparabile, trebuie să se normeze metodele de examinare, de analiză și testele materialelor sănătoase, alterate și tratate, după cum a propus cel de-al V-lea Colocviu de la Bruxelles organizat de ICOMOS.

c) *Ancheta* este o sursă de informații căreia va trebui să i se rentabilizeze lucrările valabile prin completări de anchetă suplimentară după 2, 5 și 10 ani.

O manieră foarte eficientă de a sintetiza rezultatul tratamentelor realizate în lume ar fi controlul printr-un *singur și același expert* al tuturor lucrărilor selecționate prin anchetă.

d) Se publică adesea studii de laborator cu rezultate neconfirmate pe monumente sau dări de seamă a experiențelor de tratament neconfirmate în timp; ar fi mult mai profitabil să se inițieze crearea în diverse regiuni a unor stațiuni destinate încercărilor de tratament, cu lungă durată de control.

e) Acțiunile simultane ale expertului anchetator și ale stațiunilor experimentale ar trebui să fie completate prin studii de laborator precise, încredințate laboratoarelor specializate de înalt randament. Lucrul în aceste laboratoare este costisitor, deci ar fi indispensabilă pentru o bună desfășurare a studiului crearea unui buget de cercetări speciale.

20. Cu prețul acestui efort considerabil, acțiunea specialiștilor grupați în organisme asociate la UNESCO ar putea deveni rentabilă.

Munca ce rămâne de făcut este enormă și, așteptând punerea la punct fundamentale, trebuie să se evite extravagantele tehnice care folosesc monumentele drept cobai, extravagante prin control insuficient al metodelor aplicate, prin performanțele realizate în sectorul industrial, unde factorul timp nu are aceeași dimensiune ca mărturia culturală a trecutului. Trebuie să se formeze cu răbdare tehnicieni de restaurare a monumentelor, prin stagii în șantiere-pilot. Este prețul unei indispensabile calități pe care a impune salvarea marilor trecutului.

II. Rolul inginerului

21. Sarcina inginerului în organizarea acestei cooperări constă în principal în a căuta și a pune în operă soluțiile practice cele mai curente pentru protecția monumentelor în pericol.

22. În acest scop, este absolut necesar să se determine în modul cel mai precis cauzele deteriorării produse prin schimbările în

condițiile hidrologice ale solului, în relație atît cu modificările climatice, fizice și geologice, cit și în raport cu intervenția inconștientă a omului asupra fundațiilor edificiului sau asupra împrejurimilor sale imediate, intervenții de natură a provoca o tasare a solului și o slăbire a construcției.

23. Ar trebui, de asemenea, să se țină cont de cazurile umidității clădirii, căci apa reprezintă prin varietatea acțiunilor sale nocive un grav pericol pentru construcțiile cele mai solide. Tehnicile protecției trebuie să fie larg cunoscute. În această privință, uscarea unui edificiu impune evacuarea apelor de ploaie, scăderea prin drenaj a nivelului freatic, ameliorarea etanșeității solului și întărirea temelilor.

În ceea ce privește uscarea zidurilor exterioare, aceasta se poate realiza prin izolații orizontale și verticale, prin construirea unui zid de beton sau de beton armat sau prin pereți-ecran. Ar fi, de asemenea, posibil să se utilizeze, în condiții speciale, metoda electro-osmotică ale cărei aplicații diverse s-au arătat utile și favorabile.

24. Trebuie menționate și metodele utilizate în întărirea fundațiilor și a zidurilor total distruse sau a edificiilor cu pereții fisurați. Lucrările speciale, ale căror obiective sînt renovarea stîlpilor sau reînnoirea planșelor, mutarea, rotirea sau ridicarea monumentelor, se vădesc a fi de o importanță excepțională pentru prelungirea durabilității patrimoniului cultural imobiliar și constituie soluții la care e posibil să se recurgă.

25. Totodată, subliniem că operațiile privind mutarea, rotirea și ridicarea monumentelor nu ar trebui să fie întreprinse decît în intenția de a conserva pentru generațiile viitoare elemente importante ale patrimoniului cultural imobiliar care sînt amenințate să dispară. Idealul ar fi să se păstreze monumentele în mediul lor original, care le evidențiază întreaga semnificație istorică și artistică.

III. Rolul arhitectului

26. Aprecierea valorii monumentului aparține arhitectului, a cărui sarcină constă în a urmări evoluția, transformările și restaurarea monumentelor; el decide, de acord cu istoricul de artă, natura și valoarea fiecărui monument. El este, de asemenea, un doctor care recomandă intervențiile necesare pentru un eventual tratament.

27. În ceea ce privește poziția arhitectului în fața problemelor particulare ale conservării pietrelor, misiunea sa constă în principal în a salva autenticitatea monumentului și a limita pe cît e posibil înlocuirile și adăugirile. Pentru el piatra nu este numai un suport material, este în același timp un element cu valoare arhitectonică deosebită. Operațiile întreprinse asupra fațadelor ar trebui să se limiteze la curățirea lor și la manevre care nu distrug nici spiritul și nici patina monumentului.

28. Eforturile arhitectului trebuie să tindă în mod egal la consolidarea pietrelor vechi, salvînd aspectul original al monumentelor. Conservarea „in situ” a acestor pietre este pe cît posibil prima condiție de respectat. Ea face să reiasă marea importanță pe care epoca noastră o acordă salvării marilor ansambluri.

Trebuie totodată să subliniem caracterul excepțional și limitat al înlocuirii pietrelor deteriorate sau a sculpturilor plasate la exteriorul edificiilor. Ar trebui să fie elaborate cu răbdare soluții nuanțate pentru a

remedia fiecare caz în parte; oricum pietrele nou inserate în corpul monumentului trebuie să fie ușor identificabile.

29. Arhitecții trebuie să acorde toată atenția problemelor privind aspectele structurale și funcționale ale monumentelor, cu tot ce ele implică și să simtă o vocație anume pentru această misiune.

IV. Aspecte ale alterării suferite de monumentele Veneției

Soarta Veneției nelineștește pe toți acei ce se interesează de viitorul patrimoniului monumental al umanității.

Problemele ridicate de conservarea monumentelor acestui oraș pus în pericol de ape constituie astfel un subiect de studiu și de metodologie ideal, atît de profunde și de generale sînt stricăciunile observate aici.

Printre nenumăratele probleme, aceea deosebit de gravă a alterării marmorei din interiorul bisericilor venețiene permite desfășurarea unei lucrări exemplare prin exigențele sale metodologice.

Dacă cercetarea terapeutică a „elementului” luat izolat rămîne fundamentală și se impune, practica învață că multe degradări cauzate diferitelor materiale se explică printr-un ansamblu de fenomene legate de structura edificiului, pînă la punctul în care se poate spune că marmora și edificiul pe care-l decorează „trăiesc în simbioză”.

Această noțiune de simbioză permite înțelegerea fenomenului bizar al degradării selective, alterarea localizată numai la o parte a aceluiași bloc de marmoră, din care trei exemple venețiene au fost examinate: aghiazmatarul cu vască de la San Marco; cartușul plasat sub bustul lui Veronese în biserica San Sebastiano; scara corului și amvonul din stînga al bisericii Santa Maria dei Miracoli.

Fenomenul primar este higrotermic, fenomenul secundar este chimic. Caracteristicile fizice particulare ale aerului și ale suprafeței marmorei (curenți de aer, temperatură, umiditate relativă) favorizează acțiunea aerosolilor agresivi prezenți în aer. Mecanismul degradării marmorei are deci sediul în stratul de aer în contact imediat cu suprafața afectată, ceea ce duce la înlocuirea conceptului de „microclimat” prin acela de „înveliș climatic”, definit prin criterii foarte precise: temperatura stratului de aer ce vine imediat în contact cu obiectul, curba curenților de aer, presiunea aerului.

Soluția problemei constă în a modifica caracteristicile aerului: cea mai practică este utilizarea căldurii care permite ridicarea temperaturii superficiale a marmorei și diminuarea umidității relative a aerului ambiant. Cei doi inamici ai marmorei venețiene sînt apa capilară ascendentă a pereților și gradul de umiditate relativ ridicat al aerului.

În lupta contra acestor doi factori de degradare a marmorei este folosită fie inserția de plăci impermeabile orizontale în partea de jos a pereților, fie modificarea învelișului climatic prin încălzirea straturilor de aer în contact imediat cu peretele sau cu obiectul.

Voalul de aer cald produs de o rezistență electrică plasată pe sol se ridică în lungul peretelui și-și conservă eficacitatea pînă la 5 m de sol pentru o putere instalată de 250 W pe metru liniar de perete. Soluția este deci puțin costisitoare; ea permite reglajul și este ușor de realizat.

Ar fi de un foarte mare interes pentru progresul în lupta contra alterării marmorei venețiene să se urmărească cercetările prin

măsurători precise și sistematice ale caracteristicilor relevante în timp de cel puțin un an, pe un simulator de inerție termică egală cu aceea a unui obiectiv important (o biserică venețiană).

Singură experiența științifică pe un obiect plasat în condiții strict identice cu acelea ale unei opere de protejat va putea demonstra valoarea tratamentului sugerat de studiu.

Concluzii și sugestii:

a) În atenția statelor membre ale UNESCO:

1. De a asigura ca toate operațiile importante privind protecția și punerea în valoare a patrimoniului cultural imobiliar să fie precedate și însoțite de studii aprofundate, artistice, istorice și tehnice.

2. De a forma și recruta personal calificat, mai ales specialiști de laborator, ingineri, arhitecți și arheologi însărcinați cu elaborarea programelor de protecție și cu urmărirea execuției.

3. De a organiza o interacțiune pluridisciplinară permanentă între toate serviciile locale, regionale și naționale.

4. Întreținerea monumentelor care sînt în bună stare.

b) În atenția Centrului de la Roma:

1. De a urmări acțiunea în vederea promovării studiului alterării pietrei; de a stabili recomandările pentru a o remedia și de a coordona selecționarea și controlul și de a difuza informațiile.

2. De a constitui grupe de lucru permanente.

c) În atenția ICOMOS:

1. Pentru studiul structurilor să se urmărească studiul tehnicilor și metodelor de conservare și restaurare a monumentelor.

2. De a se coordona cercetările și activitatea specialiștilor de monumente.

3. De a urmări realizarea Centrului său de documentare cu sediul la Paris, pentru

a răspunde nevoii crescînde de informații a tuturor țărilor.

d) În atenția UNESCO:

1. De a prevedea în programele și bugetele sale burse destinate tinerilor cercetători capabili de a face să progreseze studiul științific al protecției patrimoniului cultural imobiliar.

2. De a urmări studiul și punerea în operă a proiectelor-pilot prin echipe internaționale de specialiști din diferite discipline în folosul monumentelor și locurilor istorice de valoare universală și de a asigura cea mai largă difuzare a studiilor și lucrărilor realizate.

3. De a organiza, în cooperare cu Centrul de la Roma și ICOMOS, colocvii și reuniuni internaționale și regionale susceptibile de a ajuta la dezvoltarea concepțiilor și tehnicilor de conservare confruntate cu realitățile locale.

Arh. LAURENȚIU VASILESCU
și ing. ION ISTUDOR

Ș T I R I

OCHRONA ZABYTKOW 2/1970, p. 131–132

În Polonia, la Szydłowiec s-a deschis cel de-al XXXIX-lea atelier regional de conservare (dintre care 15 strict specializate), din această țară. Aceste ateliere deservește atît muzeele cît și șantierul active în 1970 în preajma a 120 de monumente istorice aflate în restaurare.

OCHRONA ZABYTKOW 3/1970

Władysław Slesinski, *Cîteva considerații asupra locului pe care îl ocupă conservarea monumentelor în rîndul altor discipline*

Pornind de la deosebirea dintre conservare și restaurare, autorul demonstrează noutatea disciplinei conservării ca atare și remarcă tendința actuală de a se evita diferențierile dintre ele și de a extinde una dintre noțiuni prin includerea celeilalte. În Polonia și în țările scandinave, conservarea include și noțiunea de restaurare.

Concepția poloneză asupra conservării – bazată în principal pe păstrarea autenticității – acceptă intervențiile asupra monumentelor numai în măsura în care ele prelungește viața acestora; nu sînt admise decît rețușurile și completările absolut necesare, iar distingerea lor de părțile originale este obligatorie. În conservare „aspectele tehnice sînt subordonate postulatelor filozofice, deoarece faptul că obiectul dat e monument nu derinde de materialul din care este construit”.

Pentru orice conservare este necesară o concepție prealabilă, formulată ca rezultat al colaborării și coordonării unei serii de discipline. De la conservator se cere o înaltă calificare și chiar vocație, el fiind un artist și un om de știință în același timp. În acest sens, autorul citează din „Statutul conservatorului de monumente”, elaborat de grupul american I.I.C.: 1) „Întreaga activitate profesională este condusă de respectul absolut

pentru ansamblul operei de artă. Respectul acesta se manifestă nu numai în aplicarea principiilor de conservare propriu-zise, dar și în alegerea operațiunilor corespunzătoare...”; 2) „Conservatorul de monumente trebuie... să încheie contracte pentru cercetări sau operațiuni numai în domeniul facultăților sale profesionale și al posibilităților tehnice existente...”; 3) „... el este obligat să prezinte toate datele obținute despre obiectul cercetat, atît cele favorabile cît și altele, precum și să le însoțească, pe baza cunoștințelor sale de specialitate, cu lămuriri clare privitoare la însemnătatea fiecărui rezultat în parte”... Conservatorul trebuie să posede o pregătire multilaterală, iar „îndiferent de specialitatea pe care o reprezintă, o condiție esențială trebuie să fie sensibilitatea și cultura istorico-artistică”.

Autorul conchide că specificul disciplinei conservării constă în: „1) Esența monumentului care conține valori de concepție, artistice și istorice exprimate în materialul dat; de aici obiectul conservării monumentelor este atît partea filozofică cît și tehnologia operei; 2) Folosirea tuturor domeniilor științei și tehnicii care pot contribui la cercetarea și păstrarea patrimoniului monumental, conservarea imbinînd în sine științele umaniste și tehnice – cu o pondere a însemnătății științelor exacte, hotărîtoare pentru partea tehnică a lucrărilor executate –, precum și științele istorice ce elaborează criteriile valorificării monumentelor și, prin aceasta informează și hotărîsc ce anume trebuie conservat; 3) Necesitatea imperioasă de a se elabora metodele și uniformizarea opiniilor, de a se coordona strict colaborarea, contactele și schimbul de păreri între specialiști pentru obținerea celor mai bune rezultate”.

BRÈVES NOUVELLES DE FRANCE nr. 1088/26 IX 1970, p. 28

O expoziție itinerantă, alcătuită din 160 de panouri cu fotografii, desene și planșe, și-a

propus să ilustreze diversele activități ale serviciului de monumente istorice din Provence.

LE MONDE nr. 8084/9 I. 1971, p. 11

Consiliul Europei a lansat un plan cincinal pentru protejarea monumentelor și locurilor istorice. Experți din 17 țări ale Europei își vor concentra activitatea asupra „protejării locurilor mai puțin cunoscute, dar demne de interes: un cartier urban, un sat, o casă izolată decît asupra obiectivelor de seamă ale arhitecturii europene, precum Versailles sau catedralele gotice”. Ei vor trebui să-și dea avizul asupra „unui inventar al patrimoniului și vor căuta să promoveze adaptarea legislațiilor existente pentru a face posibilă atît protejarea cît și integrarea patrimoniului cultural imobiliar în viața modernă”.

LE SOIR (Belgia) nr. 34/10 II 1971, p. 9

La Bruxelles a luat ființă Academia europeană de restaurare a edificiilor și monumentelor vechi. Crearea ei corespunde necesității mereu crescînde a mîinii de lucru calificate pentru toate disciplinele ce țin de restaurare. În Academie vor fi instruite persoanele recomandate de diferite foruri din țările europene; ea va satisface „toate cererile privind edificiile, locurile și monumentele vechi (misiuni, studii de șantier, conducere de lucrări, mediu înconjurător etc.”. Perioada de studii a fost stabilită între 8 luni și doi ani (cursuri de zi și seară). În aceasta sînt incluse și stagii de practică în întreprize particulare sau în serviciul statului. La sfîrșit, absolvenților li se va elibera o diplomă și un certificat de referință.

Academia este una dintre manifestările principale ale mișcării de promovare culturală internațională denumită „Promovere”.

T. S.